Univerzale: tekstilni (pre)obrat

Idejna zasnova prenove industrijske arhitekturne dediščine tovarne Univerzale v Domžalah v tekstilno središče

magistrsko delo Maja Julijana Šket mentor: doc. Mitja Zorc, univ. dipl. inž. arh. Fakulteta za arhitekturo Univerza v Ljubljani 2024

Rabljena obleka nosi spomin na prejšnjega lastnika; Nošenje sprva zahteva samozavest in čas, dokler se sčasoma ne čuti tvoja. Obleči se »iz druge roke« pomeni vstopiti v polje prilagajanja in kot arhitekti, kadar delamo z obstoječimi stavbami, da bi jih prilagodili novi uporabi, je naša naloga podobna preoblikovanju rabljenega oblačila. Potrebno ga je odšiti, da vidimo, kako je bilo oblačilo narejeno, in delovati od tu naprej: eno stran lahko skrajšamo, da podaljšamo drugo, morda bomo potrebovali več blaga, morda bo potrebno dodati nekaj več žepov in tako naprej. Na neki točki bo novemu lastniku preoblikovano oblačilo všeč in se bo z njim poistovetil. *~ Flores in Prats, 2023, str. 40*

Industrijska arhitekturna dediščina – natančneje kompleks nekdanje slamnikarske in tekstilne tovarne Univerzale Domžale – je danes neprimerno obravnavana in zapuščena, njen potencial za oživitev in novo vlogo je prezrt. Gradbena dejavnost je z izkoriščanjem naravnih virov in ustvarjanjem gradbenih odpadkov okoljsko obremenjujoča in dolgoročno nevzdržna. Tekstilna industrija ima z linearnim načinom delovanja negativen vpliv na okolje in družbo. Naloga temelji na treh problematikah, prepozna vzporednice in stične točke med njimi ter jih poskuša vzajemno reševati.
Naloga predstavi boljše prakse: ohranjanje in oživitev industrijske arhitekturne dediščine kompleksa Univerzale; krožni model gradnje z obravnavo obstoječih struktur in ponovno uporabo gradbenih elementov; program tekstilnega središča kot alternativno delovanje tekstilne industrije v razvitem svetu.
Naloga najprej predlaga okvirno urbano ureditev središča Domžal: vsebinsko in oblikovno dopolnitev degradiranega odprtega prostora in vključitev oživljenega kompleksa Univerzale. Prenova kompleksa temelji na celostni obravnavi in vrednotenju arhitekturne dediščine. V zasnovi tekstilnega središča se realizirajo namere o ohranjanju arhitekturne dediščine z različnimi načini obravnave: s krožno prakso gradnje, torej razstavitvijo obstoječih stavb, dokumentacijo in oblikovanjem zbirke elementov ter umestitvijo krožne trajnostne tekstilne dejavnosti.
Tekstilno središče je preplet vsebine butične proizvodnje s predelavo oblačil, izobraževalno-razvojnega dela in javnega (tekstilnega) programa. Zasnova omogoča stik obiskovalca s procesom proizvodnje in javnost vključi v krožno tekstilno dejavnost. Z vključitvijo slamnikarstva se ohranjata dediščina in identiteta Domžal. Pomemben element zasnove je pot, ki vsebine fizično in vsebinsko povezuje ter popelje obiskovalca skozi tekstilno središče.
Z aplikacijo krožnega modela gradnje na opuščeno arhitekturno dediščino tovarne Univerzale in umestitvijo trajnostne tekstilne dejavnosti naloga analogno rešuje obravnavane tri problematike. Spražuje se o globalnih problemih, odgovore pa poda na specifičen način, v lokalnem kontekstu Domžal.

sh1. diagram vsebinske zasnove magistrskega dela

Projekt tekstilnega (pre)obrata tovarne Univerzale razvije potencial industrijske dediščine, s prenovo na način ponovne uporabe grajenih struktur prikaže trajnostno prakso gradnje, z umestitvijo tekstilne vsebine pa vpelje idejo trajnostne in krožne tekstilne panoge. S tem na lokalni ravni naslavlja globalne probleme arhitekturne panoge in tekstilne industrije.

Izzivi

Industrijska arhitekturna dediščina – tovarna Univerzale Domžale
Naloga obravnava problematiko degradiranega območja nekdanje slamnikarske in tekstilne tovarne Univerzale v Domžalah. Opuščena tovarna v središču mesta je imela v preteklosti ključen vpliv na razvoj Domžal in je hkrati edina ohranjena slamnikarska tovarna v Sloveniji. Danes predstavlja prostorski problem, hkrati pa ima zgodovinski in arhitekturni kontekst, ki toneta v pozabo. Problemi soneprepoznana vrednost snovne in nesnovne arhitekturne dediščine tovarne Univerzale ter prezrti potencial za ponovno oživitev. Projekt s primerno ponovno rabo in vsebinsko oživitvijo rešuje probleme industrijske arhitekturne dediščine tovarne Univerzale. Projekt se dotika tudi problematike zamiranja obrti, natančneje slamnikarstva, ki je imelo ključen vpliv na oblikovanje identitete Domžal. Hkrati prostorski problem predstavlja degradirano središče Domžal, neposredno ob območju Univerzale. Velik odprt prostor danes zaznamuje makadamsko parkirišče, ki je vsebinsko neprimerno, neprehodno in slabo prostorsko zasnovo.

sh2. problematika Tovarne Unverzale in središča Domžal

Obremenilna praksa gradnje
Način delovanja gradbene prakse, ki prevladuje danes, predstavlja problem. Ekstrakcija naravnih virov, množična gradnja, izpusti v okolje in ustvarjanje odpadkov so negativni vplivi gradbene industrije. Produkcija arhitekture temelji na novogradnjah in se zanaša na izkoriščanje primarnih surovin in naravnih virov. Sočasno je velik del obstoječega stavbnega fonda neizkoriščen in predstavlja potencial za ponovno rabo. Primer slednjega je tudi kompleks Univerzale. Po odsluženem (prvem) namenu se življenjski cikel večine arhitekture konča z rušitvijo, ruševine pa se vrnejo v naravo kot odpadek. Ta linearni model delovanja je problem, ki ga mora arhitekturna praksa nasloviti in začeti reševati.

sh3. trenutni linearni model delovanja gradbene prakse

Obremenilna tekstilna industrija
Tako kot gradbena tudi tekstilna industrija predstavlja enega izmed kompleksnih in velikih problemov sodobnega sveta. Naloga naslavlja probleme izkoriščanja naravnih surovin, množične proizvodnje oblačil in (pre)majhnega deleža ponovne uporabe oblačil, ki imajo negativen vpliv na okolje in družbo. Z oblikovanjem tekstilnega središča naloga ponuja alternativo linearnemu modelu delovanja, in sicer trajnostno in krožno tekstilno dejavnost. Z umestitvijo programa tekstilnega središča na to območje projekt spodbuja razvoj Domžal. Sočasno tekstilno središče naslavlja problematiko zamiranja obrti slamnikarstva. Namen vračanja dejavnosti na to območje in novih prostorov slamnikarskega muzeja je ohranjanje dejavnosti in predstavitev slamnikarstva širši družbi.

sh4. trenutni linearni model delovanja tekstilne industrije

Vizije

Oživljena tovarna Univerzale
Degradirano območje Univerzale predstavlja priložnost za ponovno oživitev območja ter zagon lokalne tekstilne dejavnosti in slamnikarske obrti. Cilj je s prilagojeno ponovno rabo tovarne Univerzale ohranjati avtentičnost in identiteto prostora. Projekt je presečišče premislekov o načinu gradnje in delovanju tekstilne panoge v prihodnosti, ki z oživitvijo degradiranega območja tovarne Univerzale prikaže potencial industrijske arhitekturne dediščine. Oživljena tovarna Univerzale postane vsebinski generator razvoja mesta in hkrati prostorsko povezana z okolico.

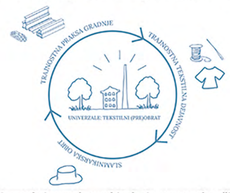

sh5. območje univerzale je preplet vsebinske in prostorske oživitve

Krožna gardbena praksa
Gradbena praksa mora stremeti k prenahanju ekstraktivnosti surovin, povečani obravnavi obstoječega stavbnega tkiva in delovati v smeri preprečevanja nastajanja odpadkov. To se lahko doseže predvsem z obravnavo obstoječih stavb in podaljševanjem njihovega življenjskega cikla ter posledično zmanjšanjem rušenja stavb in gradnje novih. Projekt je prikaz boljše prakse gradnje. Zasnova prenove tovarne Univerzale temelji na primerni ponovni rabi obstoječih struktur tudi v materialnem smislu – gre za ohranjanje stavb in ponovno uporabo obstoječih gradbenih materialov in elementov.

sh6. ideja o krožni in trajnostni gradebni praksi

Krožna tekstilna dejavnost
Tekstilna industrija se mora usmeriti v lokalno proizvodnjo količinsko omejenih in kakovostnih oblačil. Povečati se morata ponovna uporaba in reciklaža uporabljenih oblačil. Krožen in trajnosten model delovanja postane vsebina za oživljeno tovarno Univerzale. Tekstilno središče je prikaz lokalne trajnostne prakse tekstilne industrije. Združuje dejavnosti trajnostne butične proizvodnje oblačil, predelave rabljenih oblačil, razvoja in tekstilnega izobraževanja.

sh7. ideja o krožni in trajnostni tekstilni dejavnosti

Tekstilno središče
Pojem *tekstilno središče* (*ali tekstilni center*) prihaja iz angleške besedne zveze »textile hub« in pomeni stičišče različnih področij znotraj trajnostne krožne tekstilne dejavnosti. To so ***proizvodnja, reciklaža in predelava tekstila in raziskovalno-izobraževalne vsebine.*** Vsebine so namenjene tako strokovni kot širši javnosti. Področja se med seboj vsebinsko povezujejo in dopolnjujejo(AITEX, 2021).

*sl1. **Pogled z območja nove urbane ureditve na oživljeno območje tovarne Univerzale.***

Zasnova širšega prostora

Zasnova urbanega središča Domžal

Predlagana je okvirna prostorska in programska ureditev urbanega središča. Oblikujeta se štiridelna parkovno-tržna površina in nova prečna povezava oziroma mestna promenada, ki aktivirata središče Domžal in ga skupaj z Univerzale vpneta v okolico. Tekstilno središče Univerzale postane vozlišče na novooblikovani mestni promenadi. Nova prečna os poveže novo urbano ureditev z območjem Univerzale in okoliškimi prostori. Oblikuje se omrežje obstoječih in novih mestnih povezav.

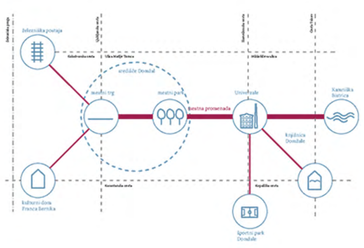

sh8. ureditev središča Domžal kot omrežja in vpostavitev glavne prečne osi

Zasnova kompleksa Univerzale

Volumenska zasnova

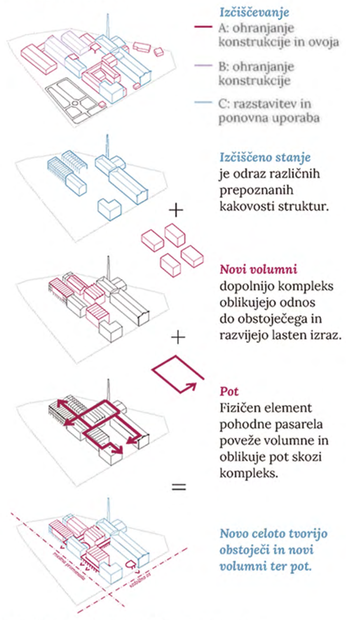

sh9. izčiščevanje obstoječega in dopolitev z novim

Programska zasnova

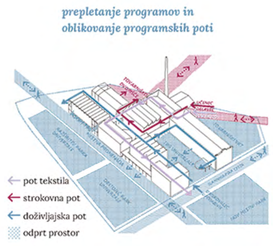

sh10. programska zasnova tekstilnega središča

Arhitekturna zasnova kompleksa

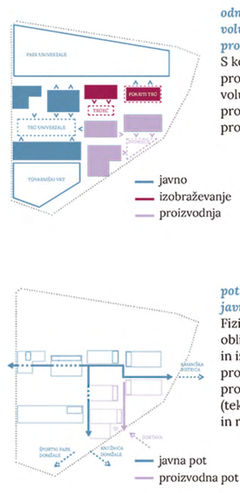

sh11.arhitekturna zasnova kompleksa

Arhitekturna zasnova stavb

sh12.arhitekturna zasnova stavb

Obravnava obstoječih struktur

sh13. obravnava obstoječih struktur

Materialna zasnova

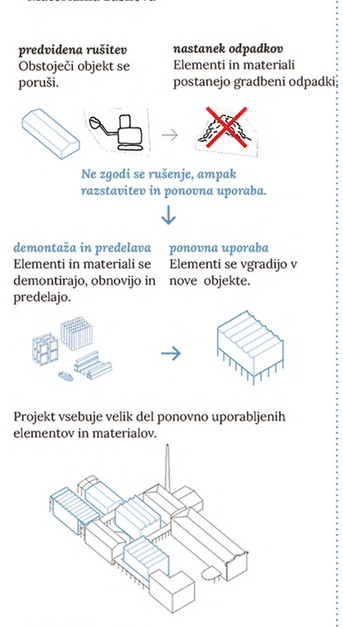

sh14.materialna zasnova

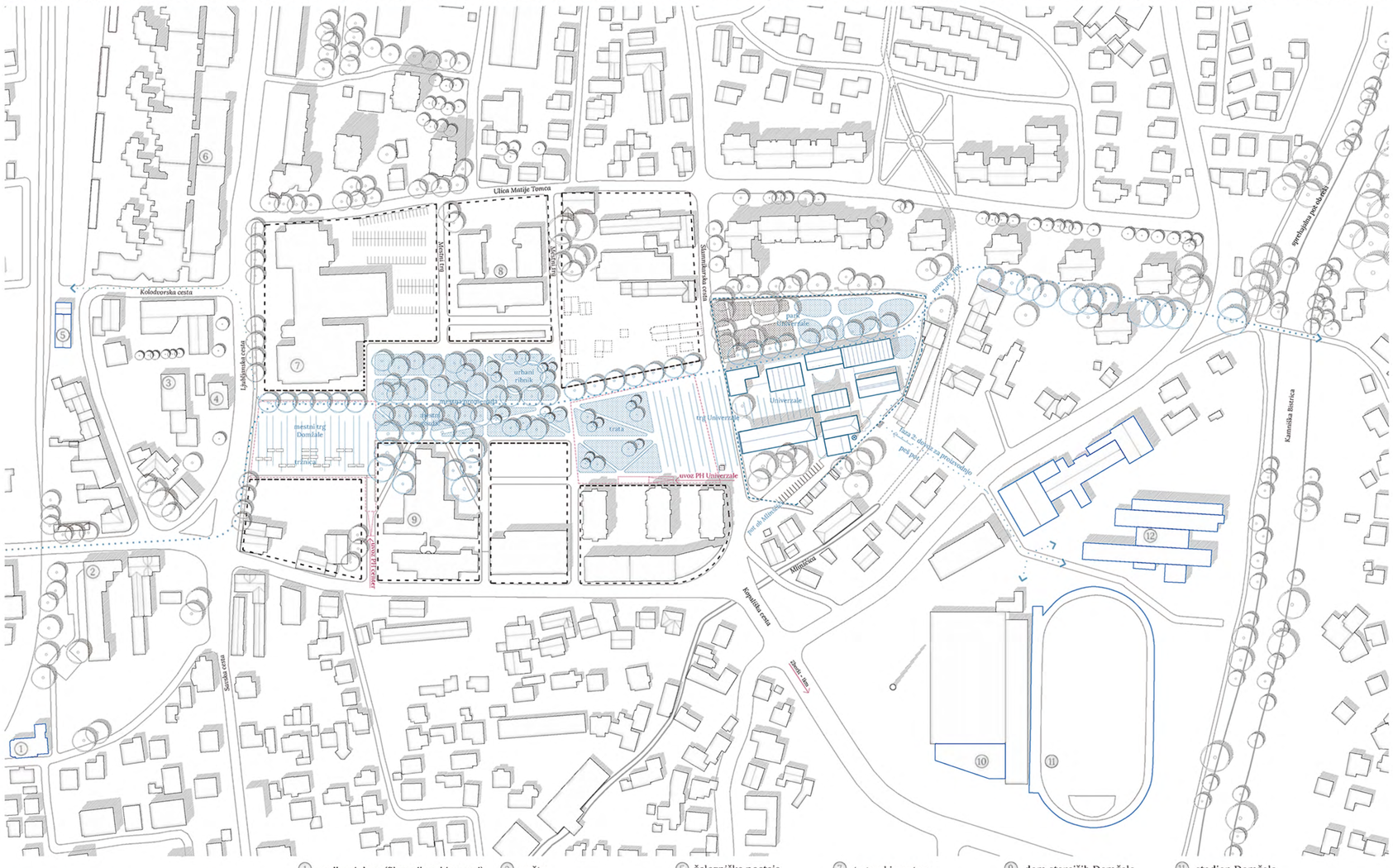

*sh15. **Ureditvena situacija*** M 1 : 2000

*sl2. **Trg Univerzale je osrednji prostor tekstilnega središča in točka združevanja.***

*sl3. **Pogled iz parka Univerzale na tekstilno središče v ozadju.***

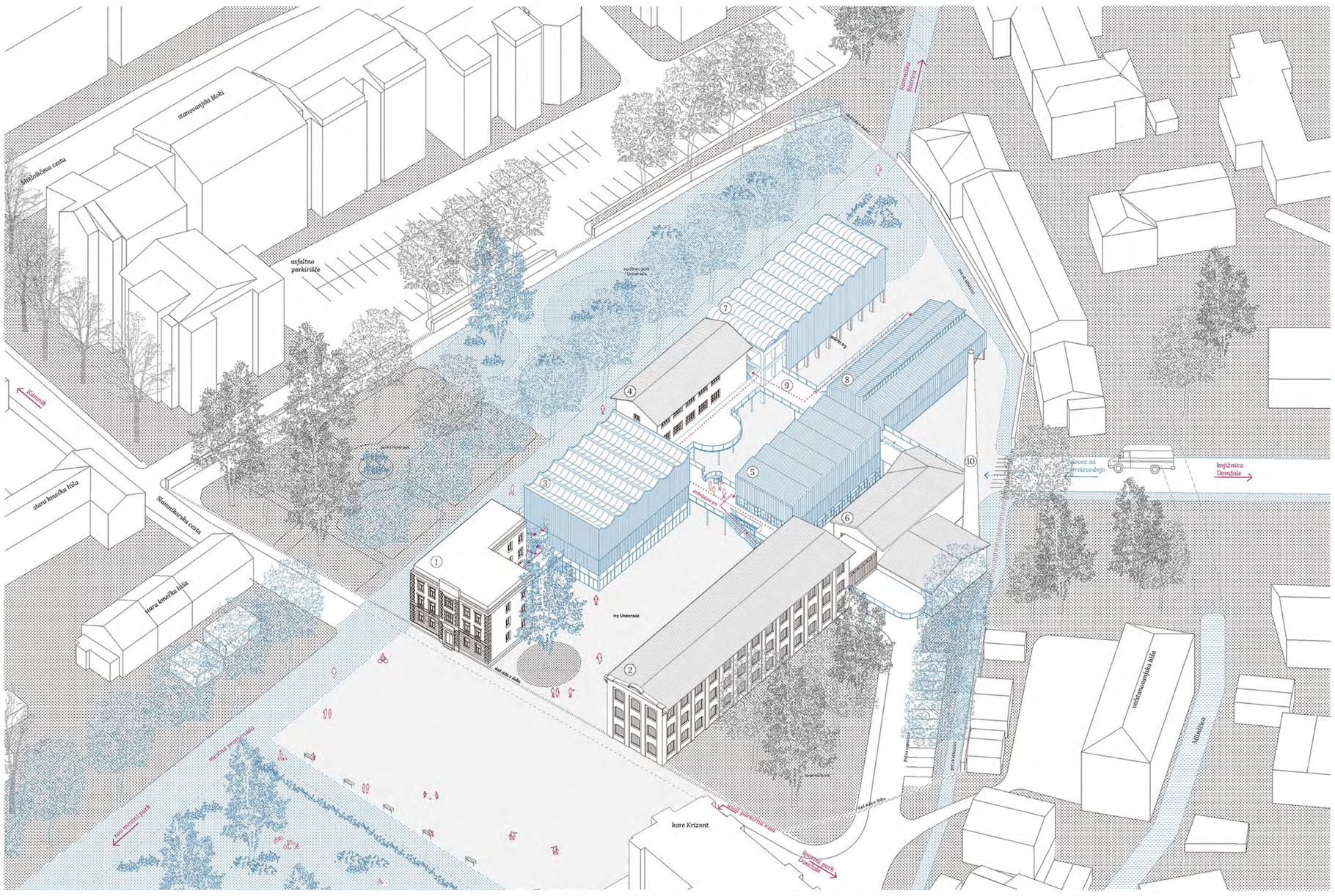
stanovanjski blok
Miklošičeva cesta
asfaltno parkirišče
Kamnik
stara kmečka hiša
Slomškarska cesta
stara kmečka hiša
trg Univerzale
kare Krizant
Kamniška bistrica
Mlinska
Mlinska
Pot na Mlinsko
Pot na Mlinsko
Pot na Mlinsko